

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 08.12.20

Brev

(_medium, _sjanger) Ordet “brev” er en forkortelse av et uttrykk fra middelalderen: “breve scriptum” var betegnelsen på mindre viktige korte tekster fra pavens kanselli.

Det finnes mange brevsjangrer (som inngår i sjangerhierarkier): offisielt brev, forretningsbrev, privatbrev, kjærlighetsbrev, klagebrev, leserbrev, belles-lettres (dvs. litterære, essay-lignende brev), fanbrev, reisebrev, åpent brev (adressert til en person, men trykt f.eks. i en avis), selvmordsbrev, protestbrev (som også kan være et åpent brev) m.m. Brevskrivning ble i flere hundre år, og særlig på 1700-tallet, praktisert som en “kunst”, som høystatus-litteratur.

Noen forfattere har skrevet brev med intensjon om senere publisering av brevene, f.eks. den tyske dikteren Johann Wolfgang von Goethe (Fischer, Hickethler og Riha 1976 s. 119). Private eller halvprivate brev som er ment for publisering kalles av og til for “kunstbrev”. Slike brev har et litterært språklig preg, de er små kunstverk.

Ifølge Ottar Grepstad i boka *Det litterære skattkammer: Sakprosaens teori og retorikk* (1997) har brev “gjennom historien gått fra å være korte meldinger fra paven i mellomalderen – *breve scriptum* – via “bondebrev” med forskjellige avtaler, diplom og til privatbrev. En stund var det vanlig at brev ble lest høyt, og dermed spredte seg ut over til flere enn til den som var mottaker. [...] Grepstad refererer til Luise Rinser (1975) som skrev at brevet er “*en monolog som vil være en dialog*”. I virkelighetens dialog er partene fysisk sammen, og tid og rom er samtidig. Et brev leses i en for avsender ukjent situasjon. Avsenderen har ifølge Grepstad (1997:219) makt til å styre lesingen, samtidig som han/hun som avsender må huske på å være presis, da det ikke er mulig å korrigere og utdype det som står i brevet. [...] Ifølge Aamotsbakken og Knudsen har brevet som sjanger vist seg å bety mye for utviklingen av andre sjangre. Da skriveferdigheten i Norge økte på 1800-tallet, utviklet også brevsjangeren seg i ulike retninger. Romantikken førte til følsomme og fortrolige brev, og for eksempel borgerskapet brukte brev som kommunikasjonsmiddel når de var på reise. Å reise tok lang tid, og både det Aamotsbakken og Knudsen kaller *den ytre reisen*, altså den fysiske reisen enten det var til utlandet eller en spasertur i nørområdet, og *den indre reisen* hvor brevskriveren meddelte indre og sjelelige opplevelser, ble omtalt i brevene.

Sjangrer er i stadig bevegelse, og Aamotsbakken og Knudsen (ibid.:111) eksemplifiserer dette ved et brev fra Camilla Collett, datert 2. mai 1868, hvor både essay, brev og dagbok blandes.” (Reidun Irene Bjordal i <https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/5924/91526767.pdf>; lesedato 01.08.13) Brevskrivning var i noen århundrer et slags “sakrament” for borgerlig selverkjennelse (Neuhaus og Holzner 2007 s. 592).

I biografier fungerer ofte privatbrev som de mest “autentiske” kildene. Private brev blir ofte brukt som bevis på den biografertes ekte følelser og mest usensurerte tanker, på linje med dagbøker. Men brev viser ikke nødvendigvis de faktiske følelsene en person hadde. (Dagbøker er nok mer pålitelige.)

I den danske straffeloven “findes en paragraf om den såkaldte brevhemmelighed, for det er faktisk forbudt at læse andre folks breve. Det drejer sig gerne om intime eller fortrolige oplysninger, når man skriver eller læser breve. Og det er noget litteraturen kan udnytte progressivt. [...] Man kan tale om en særlig autenticitetskode, som forfattere har stimuleret og udnyttet til alle tider, ikke mindst fordi man ved, at brev-litteraturen på én og samme tid tages for pålydende og sælger fremragende. Forfattere giver gerne pirrende afsløringer, men aldrig uden grund. Det er ikke et tilfælde, at forfatterbrevet for alvor bliver et almindeligt fænomen i romantikken. Med fremkomsten af en geni-kultur må kunstnere i stigende grad forklare, hvorfor netop deres værker er absolut enestående. I brevet bekender man sine synder eller indrømmer sine individuelle særpræg, men det hænger sammen med, at vi lever i en bekendelseskultur, hvor der er et lukrativt marked for private indrømmelser af mere eller mindre banal og original karakter. [...] Hvis man vil læse mere om breve i litterære tekster, kan man passende starte i John Chr. Jørgensens letlæste “Om breve” (2005).” (Martin Toft i <https://litteratursiden.dk/artikler/nar-breve-er-litteratur>; lesedato 09.01.18)

Iris Origos bok *Merchant of Prato: Francesco Di Marco Datini* (1957) handler om en italiensk handelsmann på 1300-tallet, og blant kildene til hans liv er en stor mengde brev sendt fra og til Datini.

Et åpent brev har ofte et politisk innhold, der en prominent person (eller flere) henvender seg til en innflytelsesrik person (Arnold og Sinemus 1983 s. 326). Et åpent brev trykkes i et offentlig organ, f.eks. en avis, og er rettet til en bestemt person samtidig som alle kan lese det. Den franske forfatteren Émile Zola skrev i 1898 “Jeg anklager”, et åpent brev til den franske president og som ble publisert i avisa *Morgenrøden*. De tyske forfatterne Heinrich Böll, Peter Härtling m.fl. stod bak boka *Åpne brev til tyskerne* (1969). I *Morgenbladet* i 2010 publiserte krigsveteran Gunnar Sønsteby et åpent brev som begynner med “Hei Erik!” (“Historien om et bilde – åpent brev til Erik Gjems-Onstad” i *Morgenbladet* 12.–18. mars 2010 s. 16).

Tyskeren Rolf-Bernhard Essigs bok *Det åpne brev: En publiseringsforms historie og funksjon fra Isokrates til Günter Grass* (2000; på tysk) begynner med den atenske retorikeren Isokrates' skriv til den makedonske kongen på 400-tallet f.Kr. Det ble spredd kopier av brevet, som ga råd for en militær seier over perserne (<http://www.literaturhaus.at/index.php?id=3719&L=656>; lesedato 25.03.20). Essig har i 2007 sammen med Reinhard Nickisch redigert boka *Den som tier, blir skyldig: Åpne brev fra Martin Luther til Ulrike Meinhof* (på tysk).

Åpne brev ble relativt vanlige i reformasjonstidens Europa. Luther henvendte seg i åpne brev til religiøse og verdslige ledere, inkludert til konger, keiseren og paven, personer som til tross for sin høye posisjon av Luther ble betraktet som uvitende i teologiske spørsmål (Peter Stuiber i <http://www.literaturhaus.at/index.php?id=3719&L=656>; lesedato 25.03.20).

Fra og med Zola har åpne brev blitt anvendt av intellektuelle som kommer med politisk-humane budskap som gjelder menneskerettigheter og andre ufravelige krav til makthaverne (Peter Stuiber i <http://www.literaturhaus.at/index.php?id=3719&L=656>; lesedato 25.03.20). Tyskerne Günter Grass og Heinrich Böll har en rekke ganger publisert slike offentlig brev.

Den tyske, opposisjonelle forfatteren Thomas Mann distanserte seg fra nazi-regimet i et åpent brev rettet til ledelsen ved universitetet i Bonn. Universitetet hadde fratatt Mann en tittel han hadde blitt tildelt der. Mann forklarte i brevet viktigheten av å leve i eksil borte fra et tyrannisk regime, i et brev som fikk mange utenfor Tyskland til å oppdage at det fantes en annen tysk offentlighet enn den nazifiserte (Peter Stuiber i <http://www.literaturhaus.at/index.php?id=3719&L=656>; lesedato 25.03.20).

Den tsjekkisk-tyske forfatteren Walter von Molo skrev 13. august 1945 et åpent brev til Thomas Mann, som da levde i politisk eksil i California. Molo oppfordret Mann til å vende tilbake til Tyskland for å vise sin solidaritet med det beseirete tyske folk. Mann svarte 17. september med et åpent brev med tittelen "Hvorfor jeg ikke reiser tilbake til Tyskland", der han begrunnet det med at selv om ikke Tyskland lenger var identisk med naziregimet, kunne han ikke glemme at tyskerne bøyde seg for Hitlers vilje og "inngikk en pakt med djevelen" (Plachta 2008 s. 47).

Den amerikanske journalisten og forfatteren Ta-Nehisi Coates' *Between the World and Me: Notes on the First 150 Years in America* (2015) "er et åpent brev til forfatterens tenåringssønn om rasisme i USA og vold mot den svarte kroppen – direkte inspirert av de utallige politivoldsakene som ble belyst av den løst organiserte, nettbaserte bevegelsen Black Lives Matter. Boken er blitt stående som selve kampskriftet for Black Lives Matter. En bevegelse som er sammenlignet med sekstitallets borgerrettighetsbevegelse." (Warsan Ismail i *Morgenbladet* 23.–29. august 2019 s. 18)

“Flere akademikere har havnet i trøbbel med myndighetene etter at de skal ha kritisert hvordan korona-utbruddet [i 2020] ble håndtert av kinesiske myndigheter. Ifølge University World News ble advokat og akademiker Zhang Xuezhong pågrepet i sitt hjem av politiet 10. mai etter at han hadde publisert et åpent brev til Folkekongressen med kritikk av myndighetene og konstitusjonen.” (*Forskerforum* nr. 6 i 2020 s. 22)

“Lille Salome Anderson er etterhvert blitt snart seks år, men fortsatt har hun ikke hatt muligheten til å treffe sin far, Terry Anderson. For Anderson, som var telegrambyrået Associated Press’ sjefskorrespondent i Midt-Østen og leder for APs Beirut-kontor, sitter fortsatt som Jihad-muslimenes gissel. Og da seksårsdagen for bortføringen passerte forleden, skrev Andersons arabiske samboerske og lille Salome brev til pappa og fikk trykket det på arabisk og engelsk i avisen An Nahar, slik at hilsenen iallfall kunne ha en viss sjanse til å nå ham. Salome ble født noen måneder etterat Anderson ble bortført i 1985.” (*Aftenposten* 27. mars 1991 s. 20)

Et brev er vanligvis en kort tekst (latin “brevis”). Det inneholder nesten alltid hilsningsformuleringer. På grunn av sjangerens innpakkingsformat i konvolutt kan små gjenstander kan sendes med et brev. Brevs funksjon kan være svært variert, noe som går fram av betegnelser som kjærlighetsbrev, tiggerbrev, tilståelsesbrev, leserbrev og kjedebrev. Noen brev er parfymerte, eller har merker etter tårer, de kan ha vært krøllet sammen, men så rettet ut igjen osv. Brev ble tradisjonelt brettet slik at skriften var usynlig når brevene ble fraktet. Brevomslag/konvolutt ble oppfunnet i England på begynnelsen av 1800-tallet (Rehm 1991 s. 52).

Kjendiser og autoritetspersoner mottar mange brev. “Finnes det et paradys for hunder? Hva må jeg gjøre for å se Jomfru Maria? Dette er blant spørsmålene barn har stilt Paven. Torsdag kom boken *Letterine a papa Francesco* (“Små brev til Pave Frans”), der den italienske journalisten Alessandra Buzzetti har valgt ut brev og tegninger barn har sendt inn til Vatikanet. Klokkeren åtte hver morgen sorterer en prest, en nonne og visstnok to italienske mødre brevene Paven mottar – og ifølge bokens forlag får alle svar innen tre måneder. Hva Paven faktisk svarte på de to spørsmålene, sier dessverre forlaget ingenting om.” (*Morgenbladet* 20.–26. november 2015 s. 41)

Brevskriverkunsten i det moderne Frankrike “ble født med postvesenet og døde med telefonen” (Saillant 1996 s. 64). Det samme kan sies om andre land. Det norske postverket ble etablert i 1647, da nederlenderen H. Morian fikk et kongelig privilegium. På den tiden var postbudene bønder som ikke fikk noen betaling, men som på grunn av sin postombæring ble fritatt for noen plikter, f.eks. militærtjeneste. Postbudene gikk, rodde eller red. Med Kristiania som knutepunkt gikk postgangen mellom København, Bergen og Trondheim en gang per uke. I 1663 ble postruten fra Trondheim forlenget til Finnmark, men det tok tre måneder å sende et brev til Vardøhus festning, og fram til 1804 gikk posten til Nord-Norge bare to ganger i året. Brev mellom ulike land og også innenlands var det vanlig å sende med vogner

eller skip som tilfeldigvis skulle samme vei. I 1719 overtok den dansk-norske staten postvesenet. Mottakerne av brev måtte selv løse ut brevene gjennom å betale. I 1855 gikk mengden post dramatisk opp på grunn av et nytt betalingssystem med bruk av frimerker. Enhetsporto gjorde postkorrespondanse rimeligere og enklere enn før.

Den franske 1700-tallsforfatteren Voltaire kan ha skrevet opptil 40.000 brev (Boitel 1993 s. 35). Han hadde en enorm bekjentskapskrets både i Frankrike og utenlands, og han svarte alltid på henvendelser fra vanlige folk som hadde lest hans tekster (Boitel 1993 s. 37). I ett brev kunne han skrive beundrende om en person som han i et annet brev (til en annen mottaker) omtrent samtidig rakk ned på (Cresson 1958 s. 41). Han skrev også noen brev som aldri var ment å sendes, ca. 40 “falske” brev som Voltaire-forskere lenge antok å være normale brev (Boitel 1993 s. 36).

Historisk sett har brevskrivning bidratt til å utforme den personlige jeg-bevissthet, subjektiviteten, jeg’et. I privatbrevet utfolder individet seg i sin subjektivitet. En litterær praksis i mange privatbrev er at skriveren fører en slags samtale: stiller spørsmål, f.eks. om hvordan det står til med den som brevet skal sendes til. Svarene på spørsmålene gis i løpet av brevvekslingen.

På 1700-tallet var brevskrivning en måte som individet utfoldet sin subjektivitet på, og privatbrevet fungerte som et medium for “hjertets utgytelser” snarere enn “kalde nyheter” (Helmut Hartwig i Fischer m.fl. 1976 s. 119). Interessen for det psykologiske vokste, og brev egner seg både til betraktninger om seg selv og en medfølelse forbindelse med brevets mottaker. En sjel møter en annen sjel.

Den tyske dikteren Christian F. Gellert oppfattet brevveksling som en “fri etterligning av den gode samtale” og krevde at brev skulle skrives på en “naturlig” måte (Fischer, Hickethier og Riha 1976 s. 119).

“Kompromitterende” brev blir ofte brent. Jane Austens søster Cassandra ødela alle brevene som hun synes var for personlige etter at Jane var død. “Ingen vet hvilke tjenester Suzannah Ibsen gjorde sin mann Henrik da hun brant deres korrespondanse, men i dag oppleves skjermingen som et tap. Privatlivets fred er alltid et spørsmål om tid. Ingen reagerer om vi diskuterer Aleksander den stores seksuelle legning. Alf Prøysen er det verre med.” (*Dagbladet* 12. oktober 2008 s. 2)

Kjente forfatters personlige brevveksling har ofte blitt publisert som bøker. Den tyske forfatteren Wilhelm Jensen skrev i 1870 til sin kollega Wilhelm Raabe at fjorten forleggere var interessert i deres felles brevveksling for å publisere den (Günter 2008 s. 141). “Forfatters brev utgjør en mangslungen praksis. Selve sjangeren er foredlet, endret og utvidet av forfatters forskjellige bidrag. Enkelte, som Virginia Woolf, nærmer seg essayet i sine brev; for andre blir formen en enestående mulighet for kontakt og samforståelse med kolleger, som når Olav H. Hauge korresponderer med Jan Erik Vold. Forfatters brev kan også ha et didaktisk

siktemål, som i Rainer Maria Rilkes brev om poesiens vesen, stilet til en ung poet. Og det kan være sjangeren for fortvilte utvekslinger om fare og forfølgelse, som brevene mellom Nelly Sachs og Paul Celan.” (*Morgenbladet* 5.–11. april 2013 s. 32)

Noen brevutgivelser nevner “brev som er kjent gjennom omtale, men som enten er tapt, eller som utgiveren på det tidspunkt ikke hadde greid å oppspore, såkalte minusbrev.” (professor Vigdis Ystad i <http://www.ibsen.uio.no/omhis.xhtml>; lesedato 26.02.16)

Vatikanbibliotekets arkiv inneholder bl.a. unike brev. “Mary Stuart skrev til paven samme dag som hennes dødsdom var blitt kunngjort, [...] et brev fra Michelangelo, [...] et brev fra Voltaire til paven, og et brev sendt av Abraham Lincoln. [...] 13. juli 1530: Nærmere 70 prosent av det engelske Overhuset skriver under på et brev til pave Clemens VII, med oppfordring om at han skal oppheve ekteskapet mellom Katarina av Aragon og Henrik VIII, så kongen får anledning til å gifte seg med Anne Boleyn, og slik skaffe seg en arving. Brevet ligger her, i god stand, med 81 intakte vokssegl, i ulike sjatteringer av rustødt. [...] Blant de utstilte håndskriftene finner vi et brev fra dette året [1683], sendt til paven av den polske kong Jan III Sobieski, etter seieren over tyrkerne i Wien. I brevet parafraserer kongen Cæsars berømte *veni, vidi, vici* (“jeg kom, jeg så, jeg vant”) – her heter det *venimus, vidimus et Deus vicit* (“vi kom, vi så og Gud vant”).” (*Morgenbladet* 6.–12. juli 2012 s. 36-37)

På 1600-tallet ble det ansett som uhøflig å lese et personlig brev innenat hvis det var andre personer til stede i samme rom (Bohnsack og Foltin 1999 s. 248-249). Tyske forskere har påpekt at lærere og profesjonelle skrivere ofte skrev private kjærlighetsbrev for ikke skrivekyndige på 1700-tallet. Kjærlighetsbrev kunne f.eks. være på vers, og var da ofte oppdragsskriving ført i pennen av en annen enn avsenderen (Faulstich 2002 s. 88). “Kjærlighetsbrev eksisterer i alle varianter. Noen kan skrive side opp og side ned om sine følelser for den andre, i håp om at det skal gi gjenklang. [...] For mange er det å skrive om følelser lettere enn å formidle dem ansikt til ansikt. Det du ikke tør si, kan du likevel klare å skrive. Og skriver man godt og bedre enn man snakker, kan man selv med få velvalgte ord få formidlet det ønskede budskapet på en måte som går rett hjem.” (*ON!: Teatermagasin for Oslo Nye Teater* 2014 s. 16) Kjærlighetsbrev er “en romantisk måte å erklære sin kjærlighet i skrift på [...] Om et forhold tok slutt, ble brevene ofte sendt tilbake eller brent, som en symbolsk handling.” (Sigri Sandberg i *A-magasinet* 2. desember 2016 s. 62) Brita Blomquist redigerte i 1994 boka *Din for evig: Kjærlighetsbrev*, som inneholder norske kjærlighetsbrev fra 1700-tallet og framover, inklusiv et brev som aldri ble sendt.

William Shakespeares tragedie *Romeo and Juliet* handler om to unge, oppdiktete personer som elsker hverandre, og handlingen foregår i Verona i Italia. “Hvert år kommer det rundt 50.000 brev til Julie fra kjærlighetslengtede mennesker over

hele verden. I Club di Giulietta – Julieklubben – svarer rundt 20 mennesker på alle brevene i kjærlighetens ånd. [...] På 1930-tallet begynte en beskjeden strøm av brev å finne veien til den tenkte Julies grav, en tom steinsarkofag i klosteret San Francesco al Corso i Verona. Forelskede ba om råd, delte historier og hjertesukk, men alle brevene forble ubesvarte. Julie var jo bare en litterær figur, og attpåtil død som følge av sin ulykkelige forelskelse i Romeo. Forvalteren av Julies grav klarte ikke å forsone seg med tanken på at alt som lå i brevene – håp, lengsel og smerte – skulle møtes med et skuldertrekk. Derfor satte han penn til papir, og i 1937 svarte han på det første brevet. Han signerte med “Julies sekretær”. Mens det startet i det små, mottar Julie nå altså 50.000 små og store beskjeder årlig. [...] I likhet med den originale sekretæren svarer dagens sekretærer på alle brev som har en returadresse. Det blir 10.000 håndskrevne brev i året. *Dear Juliet, liebe Julia, chère Juliette*. Slik starter over 300.000 besvarte brev som nå ligger i sekretærenes arkiv. [...] Kjærlighetsbrev og -hilsener dekker veggen på huset i Verona der man tenker seg at Julie kunne ha bodd. [...] “Dear Juliet”-prisen. Den går til de tre som hvert år har skrevet de vakreste brevene til Julie.” (*A-magasinet* 13. februar 2015 s. 28 og 30-31)

Den franske adelskvinnen markise de Sévigné skrev på 1600-tallet en lang rekke brev til sin gifte datter. De har blitt kalt “en sjels korrespondanse” (Lanson og Tuffrau 1953 s. 231). Hun fortalte ikke bare om seg selv, men også om f.eks. hva hun leste og dessuten mange anekdoter. Noen av hennes brev ble i hennes samtid lest i salongene i Paris. Brevene ble utgitt ca. 30 år etter hennes død.

Italieneren Giovanni Paolo Marana og andre forfattere skrev på 1600-tallet det anonymt utgitte sjubindsverket *Letters Writ by a Turkish Spy* (Milon og Perelman 2010 s. 338). Det består av fiktive brev som det hevdes at ble skrevet av en tyrkisk spion ved den franske kongen Ludvig 14.s hoff.

På 1700-tallet var det ikke uvanlig at berømte vitenskapsmenns private brev ble publisert i tidsskrifter (Jammers, Pforte og Sühlo 2002 s. 155-156). Brev mellom vitenskapsmenn ble regnet som halvveis offentlige dokumenter fram til fagtidsskrifter innen de ulike vitenskapene var etablert (Lehmstedt og Herzog 1999 s. 249). Når den offentlige meningsutvekslingen foregikk i tidsskriftene, ble brevvekslingen brukt til mer private formål.

Engelske Mary Wortley Montagu skrev filosofi under psevdonymet Sophia, og publiserte en bok i 1739. “Montagu skrev tidlig på 1700-tallet brev fra Tyrkia, som senere er publisert i bokform. [...] flere av disse filosofene, som Catharine Macaulay, skrev brev. Tidligere var det vanlig å presentere sine filosofier i den sjangeren. Og dette er en annen forklaringshypotese for hvorfor kvinner ikke er i kanon: Brev er liksom ikke filosofi” (*Morgenbladet* 22.–28. januar 2010 s. 20).

Den engelske romanforfatteren Sarah Fielding publiserte romanen *The Adventures of David Simple* (1744) og senere *Familiar Letters between the Principal Characters in David Simple* (1747)

I verket *Veiledning til brevskrivning* (1783) hevdet den tyske forfatteren Karl Philipp Moritz at brev passer til “hjertets naturlige språk” (gjengitt fra Neuhaus og Ruf 2011 s. 70).

I tyske tidsskrift på 1700-tallet var det ofte inkludert trykte enkeltbrev og rekker av sammenhengende brev, bl.a. reisebrev (Günter 2008 s. 140). Reisebrev ble også samlet og utgitt som bøker, f.eks. i Heinrich Heines *Brev fra Berlin* (1822), Karl Gutzkows *Reisebrev til to søstre* (1832), Ludwig Börnes *Brev fra Paris*, samt psevdonymet Ida von Hahn-Hahns *Reisebrev* (1841) og *Orientalisk brev* (1844). Den tyske forfatteren Fanny Lewald publiserte i siste halvdel av 1800-tallet en lang rekke reisebrev, både i aviser og som bøker, bl.a. *Brev hjemmefra* og *Reisebrev fra Tyskland, Italia og Frankrike* (Günter 2008 s. 141).

Tyskeren Johann Siegmund Klingers *Små brev til underholdning, belæring og øvelse i lesing og skriving for barn* (1802) er en samling av 66 brev med små fortellinger og faktakunnskap, skrevet i pedagogisk hensikt (Göbels 1980 s. 288).

Det var først på 1800-tallet at det ble kommersiell produksjon av konvolutter. Den første produsenten skal ha vært den engelske bokhandleren Brewer i badebyen Brighton (Faulstich 2002 s. 100). Inntil da var det vanlig praksis kun å skrive på den ene siden av brevarket, deretter brette arket slik at den ubeskrevne siden kom ut og forsegle med brevlakk. Kjærlighetsbrev ble ofte bundet sammen med fargerike silkebånd (Faulstich 2002 s. 100).

Frierbrev er en type kjærlighetsbrev. I 1809 fridde en norsk apotekerlærling til ung kvinne med fornavnet Trine ved å sende henne dette brevet:

“Kjære Trine

Endelig har jeg efter lang og moden Overlæg besluttet at gjøre det vigtigste Skridt i mitt Liv, nemlig at vælge Den der i alle Livets Kaar skal deele min Skiæbne, mit Valg er falden paa Dig gode Pige! og ved disse Linier anholder jeg om din Haand og Hierte, lykkelig haaber jeg at blive ved Din Side, og Din lykke vil da blive en Følge af min. Overiil Dig ikke i Din Beslutning, thi den er av yderste Vigtighed for os begge, troe ikke at Du som fattig Pige bør gribe den første den beste Leijlighed for at erholde en Forsørger, Forsynet har mange Veje at hjælpe paa, naar vi blot bliver Dyden troe, prøv Dig selv om du kan elske mig og tilstaae mig den Agtelse som Konen maae have for Manden, thi uden Agtelse kan intet Venskab bestaae, om Du til alle Tider kan være den aabenhjertige og fortrolige Venjnde, om Du kan være den overbærende og eftergivne Ægtefelle, og ikke bryde Dig om at savne Beqvemmeligheder naar det udfordres, for at skaffe Din Mand samme, om Du kan taale mine Venskabelige Irettesetelser der hvor Du fejler, og forandre Dit forhold

derefter, thi den jeg elsker er jeg strængest imod, da Du er Ung og uerfaren og fejler ofte, Du har selv gjort mig den Tilstaaelse mundtlig, men hvorvidt Dit Hierte havde Deel deri veed jeg ikke, kort: om Du føler Dig stærk nok til at bære Ægtestandens Byrder, som dets Pligters opfyldelse paalægger Dig. Jeg vil ved at erholde Dit Ia troe mig lykkelig, ligesom Dit Nej vil smerte mig, men Tanken om, at jeg ikke ved Smiger har søgt at bedrage Dig, vil være min beroeligelse. Holmestrand d. 13 Martz 1809. Din hengivne og om Du vil, Din ømtelskende Georg Philip Hertzberg” (sitert fra *Morgenbladet* 18.–24. mars 2007 s. 31)

“Brevsjangeren utviklet seg på 1800-tallet i en rekke retninger, og dette hadde sammenheng med at skriveferdigheten i befolkningen økte. I lys av romantikken ble brevene følsomme og fortrolige, og de var med på å utvikle nye uttrykk for det sentimentale og patetiske. Forfatterne og det kulturelle borgerskapet benyttet seg i stor grad av brevsjangeren til å korrespondere med hverandre når de var på reise. [...] [O]fte dreide brevene seg om indre reiser der forfatteren fortalte om indre, sjelelige og åndelige opplevelser til omgivelsene sine. Det subjektive jeg kom i forgrunnen i disse brevene, slik de også gjorde det i romantikkens foretrukne sjangrer, som var lyrikken og dramaet.” (Aamotsbakke og Knudsen 2008 s. 105-106)

Jeanette Wohl var en nær venn av den tyske journalisten og litteraturkritikeren Ludwig Börne. I 1830 skrev Wohl i et brev til Börne om hvordan ideer dessverre forsvinner mens de bearbeides inn i artikler og bøker: “I denne voldsomme, omskakende, talentfulle tiden kan man ikke skrive bøker, men brev, brev!” (sitert fra Günter 2008 s. 142). Brev har noe umiddelbart, spontant ved seg, de skrives vanligvis uten omstendelige omarbeidinger og uten redaksjonelle inngrep. De har et preg av flyktighet som passer til modernitetens dynamikk (Günter 2008 s. 143).

Amerika-brev fra emigranter på 1800-tallet fungerte både som privatbrev og nyhetsmedier. Avsenderne var vanligvis klar over at disse brevene kom til å sirkulere blant folk i hjembygda, noen ganger i avskrift. Delvis rettet brevene seg til slektninger, delvis var de innlegg i den offentlige diskusjonen rundt utvandring til USA. “Den norskamerikanske offentligheten på 1800-tallet hadde trolig stor innvirkning på den norske, hevder [historiker] Henrik Olav Mathiesen. [...] Det ble skrevet masse om utvandringen i Norge, norske aviser ble sendt til Amerika, og nordmenn i hjemlandet som fikk såkalte amerikabrev fra slektninger, delte disse med avisene. Dette forente nordmenn på begge sider av Atlanteren, forteller Mathiesen. [...] I amerikabrevene forsøkte utvandrerne å tilbakevise feilaktige oppfatninger om Amerika og utvandringen. Mange av utsagnene i brevene var såpass tydelig rettet til offentligheten, at Mathiesen mener at det ikke bare er snakk om private brev som av ulike årsaker fant veien inn i avisa. I stedet håper Mathiesen å kunne vise at mange av amerikabrevene i utgangspunktet var ment for offentliggjøring i aviser. - Amerikabrevene i de første tiårene, før telegrafene og dampskipene gjorde brevveksling til noe mer privat, hyppig og hverdagslig, må forstås i det minste som halvoffentlige tekster, hevder Mathiesen. Mange av

brevene er også tydelig skrevet for å bli trykt i aviser. - I enkelte brev kan man finne setninger som “Efter saaledes at have til meldt Dig, hvad der angaaer os privatim, antager jeg at burde tilføie nogle almindelige Bemærkninger, hvilke Du min Ven, om Du saa synes, kan lade indrykke i Christianssandsposten eller i Flyvebladet.” [...] Friheten innebar også en frihet til å ytre seg. Historikeren mener utvandrere hadde lettere tilgang og større motivasjon til å ytre seg offentlig enn slektningene hjemme. Avstanden til embetsmannsstaten i Norge på 1800-tallet var merkbar. [...] På 1800-tallet kunne nok folk i en norsk bygd kjenne forholdene i et lite lokalsamfunn i USA bedre enn nabobygda, forteller Mathiesen. Brev fra slektninger i Amerika sørget for slik kunnskap, men det gjorde også norskspråklige, amerikanske aviser.” (Morten S. Smedrud i *Apollon* nr. 3 i 2017 s. 34-35)

“Den gamle tradisjonen med å sende snekløkkebrev med et vers og en snekløkke holdes ennå i hevd noen steder, så snart snekløkkene viser seg, når snøen [sic] begynner å smelte. Det er om å gjøre å gjette hvem som har skrevet brevet, og hvis man gjetter det, var premien før et kyss, men etter hvert har det blitt en tradisjon at den som gjetter avsenderen skal ha et påskeegg. Selve snekløkkebrevet består av et vakkert utklippet papir, hvor det står et lite vers eller et dikt. Det er i tidens løp skrevet utallige snekløkkevers, men de mest kjente er nok:

Jeg sender deg en gave,
en blomst ifra min have.
Den første som har kommet her,
en riddermann i hvite klær.

Et annet populært snekløkkevers:

Takk for brevet du meg sendte,
navnet ditt jeg hurtig kjente.
Etter å ha lest ditt vers,
selv så må du nok til pers.

Et annet av de “klassiske” snekløkkevers refererer til den før omtalte tradisjon med å få et kyss i premie:

Et lite kyss kan du ei få
i veien sitter nesen,
men et på skrå kan også gå
hvis du ei er kresen.

Snekløkkeversene følges f.eks. av: Mitt navn det står med prikker, pass på at de ikke stikker! [...] For å gjøre det vanskeligere å gjette hvem som har sendt brevet, skriver man det med venstre hånd eller med tilgjort skrift. Man kan også få det sendt fra en annen by, slik at mottakeren ikke kan gjette noe ut fra poststempleet.” (Rønholt 1995 s. 26-28; kursiveringer fjernet).

“Edwardian house parties could be naughty, raucous, and elegant, but they were ruled by the strictest etiquette, ranging from how much to tip the servants, when to bathe, and when one was permitted to retire for bed! After a successful Saturday-to-Monday or week-long house party, courtesy demanded a note sent to the hostess expressing appreciation for the hospitality received, and this note [...] in Diana Cooper’s memoirs – was called a “bread-and-butter” letter or a “Collins” after the obsequious, long-winded, and pompous clergyman cousin of Mr. Bennet [i Jane Austens roman *Pride and Prejudice*]. [...] The writer is thanking his or her hosts for their hospitality (and food), but the letter is also a basic social formality, not likely to contain any exciting content. A “bread and butter” note may not be eagerly awaited, but it’s the sort of thing expected and probably noticed most in its absence.” (<http://www.edwardianpromenade.com/etiquette/writing-the-bread-and-butter-letter/>; lesedato 19.12.14)

“Bindebrev er fint utklippede brev, skrevet på vers og som inneholder en nesten uløselig gåte. Brevene sendes vanligvis til personer på deres navnedag. Mottakeren var “bundet” inntil gåten var løst, eller det var holdt en fest for avsenderen. Skikken er kjent fra 1600-årene og holdt seg til slutten av 1800-årene.” (Rønholt 1995 s. 28)

“I 1945 var det ikke noe “nett” som kunne spleise de ensomme og enslige. Derimot hadde man “Brevklubben” i *Alle Kvinners blad*. Der velte det inn med mer og mindre lønnlige håp om lykke i årene like etter krigen. Der var spaltene åpne både for bondegutter og byjenter – for husholdersker og håndverkere. Lest med dagens øyne er annonsene i brevklubben i *Alle Kvinners blad* ganske søte og morsomme. Kvinnene som søkte menn var gjerne “skuffet”, “huslige” eller “troende”. De unge menn var veldige ofte “reale” og “sporty”. I en annonse i bladets nummer 11 i 1945 søkte for eksempel en “truande landsjente” etter en gutt som var “glad i heimehygge og alt vent og godt”. Mens en “Vestlandsgut” søkte brevbytte med “ljoshåra, lettliiva landsjente 18-22 år”. [...] gode “Formål ekteskap”-annonser fra *Alle Kvinners Brevklubb* – disse fra 1950-tallet. Enslige herrer ønsket fremdeles å brevveksle med “huslige”, “forekommende” og “ærlige” “ordensdamer”. [...] Brevklubben i *Alle Kvinners blad* var den store kontaktbørsen i Norge på 1940- og 1950-tallet. I hvert nummer av bladet var det side opp og side ned med kontaktannonser. [...] “Enke fra Bergenskanten. 44 år, ensom, ønsker brevbytte med ærlig, snill mann, 44-55 år. Gjerne med et lite hjem. Møtes til påske.” ” (<http://bergensiana.wordpress.com/tag/alle-kvinnens-blad/>; lesedato 20.08.14)

“På engelsk fins det et uttrykk for avvisningsbrev: Dear John-letter. Under andre verdenskrig fikk mange soldater brev fra koner og forloveder, der de skrev at de hadde truffet en annen og ville skilles. Mens vanlig tiltaleform til en soldat i skyttergravene var langt mer kjærlig, var den korte “Kjære ...” et varsel på hva som fulgte, og mennene kalte dem Dear Johns. Siden er dette blitt en egen sjanger.” (*Dagbladet* 10. mars 2013 s. 50)

“Brevvenner i 60 år Då Aile Sahr Volden og klassevenninene hennar fekk i oppgåve å skrive eit brev til ein ukjend i Danmark, hadde ho inga aning om at eit enkelt brevet skulle føre til eitt tett vennskap. - Eg meiner på at det første brevet eg sendte var rundt 1953-1954. Då var eg ikkje meir enn ni eller ti år gammal, så brevet var ikkje spesielt langt, fortel Sahr Volden. [...] I Danmark var det den gong elleve år gamle Jytte Bertelsen som mottok brevet frå saudabuen. Ho fekk god hjelp av faren sin til å oversette frå norsk til dansk heime i Esbjerg. [...] Det brevet viste seg til å vere starten på eit heilt spesielt vennskap.” (<http://ryfylke.net/2014/08/19/brevvenner-60-ar/>; lesedato 25.08.14)

På 1970- og 80-tallet inneholdt norske barneblad, tegneserier og magasiner ofte oppfordringer om å bli brevvenn. De som ønsket en brevvenn, skrev en slags annonse om sine interesser og ba om at noen skrev til dem. Overskriften i en slik annonse kunne være f.eks. “Ønsker brevvenn” eller “Vil du skrive til meg?” Noen skrev til hverandre én gang, andre i årevis.

Rune Berglund Steens *Pre-Schengensekvens: Ikke-kone-brevene* (2009) er en diktsamling som består av tre brev; av en anmelder kalt “diktbreve” (*Morgenbladet* 22.–28. januar 2010 s. 35).

Renessansehumanisten Erasmus fra Rotterdams brev var ofte små avhandlinger og var ment å sirkulere for å skape diskusjon og fremme bestemte holdninger. Den italienske 1500-tallsforfatteren Torquato Tasso publisert selv noen av sine ca. 1700 brev. Eksempler på “litterære brevsamlinger”, eller samlinger av kunstbrev, i Tyskland fra midten av 1700-tallet til århundreskiftet 1800 er Moses Mendelssohns *Brev om følelsene* (1755), Gotthold Ephraim Lessings *Brev med antikvarisk innhold* (1768-69), Heinrich Wilhelm von Gerstenbergs *Brev om litterære merkverdigheter* (1766-67), Friedrich Schillers *Brev til estetisk oppdragelse av menneskeheten* (1795), Johann Gottfried Herders *Brev til fremme av humanitet* (1793-97) og Garlieb Merkels *Brev til et fruentimmer om de viktigste produktene i den skjønne litteratur* (1801-03) (Faulstich 2002 s. 90-91). Schillers verk ble trykt som bok i 1801, og består av 27 brev med teorier og refleksjon om kunst, moral og frihet. Kapitlene har som overskrift “Første brev”, “Andre brev”, osv.

Det hender at reelle personer skriver brev til fiktive personer. “Fortsatt skrives det brev til Sherlock Holmes, adresse 221 B Baker Street. Blant annet fra barn som har far i fengselet. Han er uskyldig dømt! Kan Sherlock Holmes hjelpe?” (Dahl og Nordberg 1982 s. 10). Det er en vanlig pedagogisk skriveøvelse i skolen å skrive fiktive brev (“Skriv et brev som Teskjekjerringa sender til broren sin”).

Også profesjonelle forfattere har gjennom tidene skrevet fiktive brev. Den romerske dikteren Ovid ga i verket *Heroides* (første del publisert ca. år 5 f.Kr.) ut en samling brev fra fiktive og mytologiske kvinner til sine elskere som hadde forlatt dem. I *Heroides* finnes det brev “skrevet” av Ariadne til Thesevs, Penelope til Odyssevs, Medea til Jason, Dido til Aeneas og flere lignende. I tre tilfeller finnes

det også svarbrev fra de mannlige elskerne. Ovids verk *Brevvekslinger* inneholder tre par brev skrevet av myte-heltinner og -helter: Helena og Paris, Hero og Leander, Kydippe og Akonios. Paris stjal Helena med seg til Troja, og forårsaket dermed Trojanerkrigen. Den unge mannen Leander elsket Hero og svømte om natta over Hellesponten for å møte henne, men en natt slukket en storm lyset som viste han retningen, og Leander mistet livet. Akionos var en yngling som ville gifte seg med den unge kvinnen Kydippe, og lurte henne til å inngå en ed om ekteskap.

Ovid “producerade två stora diktverk på latin i exil, *Tristia* och *Epistulae ex Ponto*, på svenska *Klagosånger* respektive *Brev från Svarta havet*. Bägge verken utgörs av brev som är ställda till släktingar och vänner i Rom och som är avsedda att offentliggöras. I det tidigare verket *Tristia* är dock adressaterna ej namngiva, kanske av taktiska skäl, i de senare framträder de i sin mångfald.” (Olsson 2011 s. 25)

Italieneren Saverio Bettinelli skrev verket *Vergilske brev* (1757, utgitt anonymt), en samling på ti brev skrevet av dikteren Vergil fra hans Elysium og som handler om italiensk diktning etter Dante (Wittschier 1985 s. 132). Kritikken av litteraturen er svært hard. J. R. R. Tolkiens *The Father Christmas Letters* (1976) er en samling brev som Tolkien skrev til hver jul i perioden 1920-42, sendt i posten til sine egne barn og adressert fra julenissen.

Den amerikanske forfatteren Henry James hørte en anekdote om den engelske romantiske forfatteren Percy Bysshe Shelley: En beundrer av Shelley hadde gått til store anstrengelser for å skaffe seg noen brev Shelley hadde skrevet. Denne lille historien inspirerte James til å skrive den lange novellen “The Aspern Papers” (1888), om en ikke navngitt litteraturforsker som reiser til Venezia og gjør utspekulerte forsøk på å få tak i private brev skrevet av (den oppdiktete) forfatteren Jeffrey Aspern. Litteraturforskeren er fortelleren av historien, og hans strategi er å prøve å lure Asperns tidligere elskerinner, nå en gammel dame som bor i Venezia. “The attempts of a Boston sea captain to trick the elderly Claire out of her stash of letters from Shelley and, apparently, Byron inspired Henry James to his short story ‘The Aspern Papers’.” (R. Christiansen 1988 s. 185)

Privatbrev kan være svært avslørende: “Fra fengselet lettet trippeldrapsmannen seg i et brev til en kvinnelig bekjent. Politiet snappet brevet opp før det nådde forsvareren. [...] Men før det når frem til meg, får politiet rettens kjennelse på å hente brevet på postkontoret, [...] Det ble sendt på et tidspunkt da vi ikke hadde noen forklaring fra tiltalte. Det eneste vi hadde fra hans munn, var fra et forsøk på avhør i den innledende fasen av etterforskningen, sier Sæverud. Det 16 sider lange håndskrevne brevet ble lest opp i sin helhet. Her deler den siktede sine tanker om livet, drapshandlingen og Gud med sin kvinnen. – Jeg var litt ambivalent til om jeg skulle lese det eller ikke. Men etter å ha lest det, registrerer jeg at han er veldig syk. Jeg har en del erfaring med psykotiske. For meg er det helt klart at han er veldig syk, sa hun. “Hvorfor skjønner ikke resten av verden det jeg ser”, skriver han. I

detalj beskriver 39-åringen hvordan han hatt fire dype psykoser der stemmene har styrt ham, og at den siste som endte med drap, er så dyp at han ikke kom seg ut av den før flere måneder etter drapene. Han reflekterer også over sin egen situasjon” (*Aftenposten* 28. august 2009 s. 5).

Fridtjof Nansens kjæreste Brenda Ueland skrev “i et dagboknotat, at hun la mye flid i skrivingen, opptil fem timer på ett eneste brev [til Nansen], noe som får henne til å bekymre seg for at de er “uekte” i betydningen tilgjorte.” (*Morgenbladet* 21.–27. oktober 2011 s. 25)

“Kjærlighetsbrev John F. Kennedy sendte sin svenske elskerinne Gunilla von Post auksjoneres nå bort for 150000 kroner.” (*Dagbladet* 17. februar 2010 s. 19)

“I filmen *Sex and the City* [...] leser Carrie høyt fra en bok ved navn *Love Letters of Great Men* til sin utkårede mann. Etter at tusener hadde etterspurt en bok som ikke fantes, har forlaget Macmillan nå bestemt seg for å gi ut en bok med det samme navnet. Der finner vi brev skrevet av Henrik VIII, Beethoven, Robert Browning, John Keats, Plinius den yngre og Gustave Flaubert.” (*Morgenbladet* 8.–14. august 2008 s. 35)

Av den tyske dikteren Johann Wolfgang von Goethe er det bevart mer enn 15.000 brev (Boerner 1964 s. 7). Den svenske dikteren August Strindbergs brev har blitt utgitt i fjorten bind, Knut Hamsuns ca. 3000 brev fordelt på seks bind. “[B]are fra Bjørnson er det ifølge Edvard Hoem bevart rundt 10.000 brev. I tillegg etterlot han seg rundt 800 manuskripter og fikk også rundt 18.000 brev.” (*A-magasinet* 5. februar 2016 s. 28) Den amerikanske forfatteren Howard Phillips Lovecraft skrev nesten 100.000 brev (*Bokvennen* nr. 3 i 1995 s. 46). Et utvalg av hans brev er blitt utgitt av Arkham House i 5 bind, brev der han ofte kommenterer sitt forfatterskap.

“Mandag i forrige uke åpnet kulturminister Anniken Huitfeldt en pakke med brev fra Knut Hamsun til en ung pike. Den vesle pakken var forseglet med rød lakk, og hadde ligget klausulert i Nasjonalbiblioteket i 50 år.” (*Morgenbladet* 15.–21. januar 2010 s. 34) “En gjennomlesing av de til sammen åtte bevarte brev fra Knut Hamsun til Lulli, brev som hun altså pietetsfullt tok vare på og lot sin nevø, Otto Lous Mohr, donere til Universitetsbibliotekets håndskriftsamling i 1960 med en 50-års åpningklausul, levner ingen tvil om at vi står overfor en dikter som var svært forelsket.” (Lars Frode Larsen i *Dagbladet* 13. januar 2010 s. 55) “Brevenes innhold var i store trekk kjent fra før, men likevel klarer man å kulturministeren til å komme og åpne pakken, med TV og radio og aviser og utvalgt ekspertise oppskjørtet til stede.” (Nils M. Knutsen i *Dagbladet* 7. januar 2010 s. 54) “Om det finnes mer klausulert materiale kjenner jeg ikke til. Men vi vet at det finnes masse brev, blant annet i Russland. Vi er redd for at det skal havne på det åpne markedet og omsettes blant private samlere.” (Leif Hamsun i *Dagbladets Magasinet* 9. januar 2010 s. 19)

Da den engelske lyrikeren Philip Larkin var død, ble det utgitt en samling *Selected Letters* (1992) med ikke tidligere trykte brev. I disse brevene viser Larkin seg som rasist, kvinnehater og nesten fascist. Synspunktene kom kun fram i private brev, ikke i hans diktning, men stilte likevel dikteren i vanry (Neuhaus og Holzner 2007 s. 496).

Brev har blitt fraktet på tallrike måter gjennom historien, blant annet med brevduer fra middelalderen av og i dag via e-postsystemer. En kilde fra år 1451 (Jean de Mandevilles reise til Orienten) har en illustrasjon som viser at brevduer var i bruk i Syria på denne tiden. (Faulstich 1996 s. 252-253) Allerede i antikken hadde rike borgere sine private postbud, og slaver ble ofte brukt til å frakte post. I Romerriket fantes det profesjonelle brevbud. Vegene hadde faste stasjoner kalt “posita statio”, og derfra kommer ordet “post”. Før postsystemet i Europa ble utbygd i moderne tid, var det også vanlig at brev ble gitt med hvilken som helst pålitelig person som skulle reise til det stedet som adressaten bodde (Faulstich 1996 s. 252). I 1797 kom det ut en anonym bok i Tyskland med tittelen *Hvordan sikrer man seg mot ulovlig åpning av brev og brevforfalskning?* Boka tok ikke bare for seg ulovlig åpning av forretningsbrev og diplomatisk korrespondanse, men også av privatbrev (Faulstich 2002 s. 90).

“Bruken av brevduer er kjent helt siden romertiden, og eksemplene på betydningen av dem er mange. Da Wellington og engelskmennene vant slaget ved Waterloo i 1815, var det en due som først brakte nyheten hjem til England [...] bruken av brevduer faktisk økte mellom de to verdenskrigene [...] de britiske styrkene hadde rundt 200 000 duer i annen verdenskrig. Mange av dem ble sluppet ut i fallskjerm. [...] Hver due ble pakket inn i en liten sekk, som hadde en knøttliten fallskjerm. Så ble de sluppet ut fra fly over okkuperte deler av Europa, der motstandsbevegelsen kunne plukke dem opp. Når duene så ble sluppet fri med en beskjed festet til kroppen, ville de fly hjem til England” (*A-magasinet* 20. oktober 2006 s. 38).

I dag er papir-brevet erstattet av blant annet postkort med bilde og noen få ord på baksiden. Hensikten med postkort er primært å gi livstegn og overbringe nyheter på en svært kortfattet måte. Telefonen og e-post har samme sosiale funksjon som brevskrivning i tidligere århundre, dvs. å holde kontakt og utveksle erfaringer. I 1997 påpekte noen tyske forskere at det var et språk mellom dem som oppfattet e-post som en digital parallell til kultivert brevveksling og dem som oppfattet e-post som et medium for korte informasjonsbrokker og raske spørsmål (Gräf og Krajewki 1997 s. 32).

Brev kan være samlet i bøker, og ett brev kan utgjøre en hel bok. I middelalderen fantes det “brevbøker, små pergamenthefter, som fungerte som protokoller med avskrifter av for eksempel gavebrev.” (Aamotsbakke og Knudsen 2008 s. 101) Den franskspråklige forfatteren Marguerite Yourcenars skjønnlitterære bok *Hadrians memoarer* (1951) er utformet som et langt brev fra den døende keiser Hadrian til Marcus Aurelius.

Det er bevart ca. 750 brev av den romerske advokaten og politikeren Cicero, bl.a. skrevet i tiden etter mordet på Julius Cæsar. Paulus skrev en rekke brev til nye kristne menigheter. Av Paulus' brev har 14 blitt tatt med i Det nye testamente, men forskere har diskutert om det egentlig dreier seg om brev eller snarere litterære epistler (Faulstich 1996 s. 258).

Andre eksempler:

Christopher Columbus: *Brev om den første reisen til Vestindia* (1493)

Blaise Pascal: *Provinsialbrevene* (1656-57)

Madame de Sévigné: *Kjære datter: Brev til Françoise-Marguerite, grevinne av Grignan* (på norsk 1999) – en kvinnes brev på 1600-tallet belyser bl.a. livet ved Ludvig 14. hoff

Christoph Martin Wieland: *Brev fra avdøde personer til etterlatte venner* (1753) – fiktive brev

Leonard Euler: *Brev til en tysk prinsesse om forskjellige objekter innen fysikk og filosofi* (1769-73)

Franz Kafka: *Brev til faren* (1919) – et brev forfatteren aldri sendte til sin far, der han tar et oppgjør med den autoritære farsfiguren; ca. 100 sider langt

Philipp Witkop og Ivar Welle: *Brev fra døde i verdenskrigen* (1930) – en samling brev fra studenter som falt som soldater i 1. verdenskrig, ofte skrevet hjem til foreldrene

Ernst Toller: *Brev fra fengselet* (1935) – den tyske forfatteren satt i fengsel i fem år på grunn av sin politiske radikalisme

Albert Camus: *Brev til en tysk venn* (1944)

Stig Strömholm og Gudmund Larsson: *Rött och blått: En brevväxling om Sverige 1984-1986* (1987) – brev mellom en jurist og en fagforeningsleder

Jan Myrdal: *Brev från en turist* (1987)

Václav Havel: *Brev til Olga* (1988) – Havel's brev til sin kone

Olav H. Hauge og Bodil Cappelen: *Brev 1970-1975* (1996)

Liv Ullmann (red.): *Brev til mitt barnebarn* (1997) – kjente personer som Nelson Mandela, Eli Wiesel og Astrid Lindgren publiserer brev til sine barnebarn

Tor Obrestad (Red.): *To par* (1998) – en komplett samling av brevvekslingen mellom Alexander Kielland og hans danske venner Viggo og Louise Drewsen

Edvard Grieg: *Brev i utvalg 1862-1907* (1998) – to bind med ca. 1500 brev, i første bind skrevet til nordmenn, i andre bind til utlendinger; redigert av Finn Benestad

Jahn Otto Johansen: *Tyskland i oppbrudd: Reisebrev fra vest* (1998) – fra forskjellige steder i Tyskland som Johansen har besøkt og der han har opplevd noe spesielt

Egil Børre Johnsen: *Det nye klassespråket: Et brev om skole, lærere og rottefangere i Norge* (1999)

Halfdan W. Friehow: *Kjære Gabriel* (2004) – en fars tanker om hans autistiske sønn, utformet som et brev til sønnen

Eric-Emmanuel Schmitt: *Mitt liv med Mozart* (på norsk 2005) – forfatteren skriver brev til den avdøde Mozart som hyllest og selvterapi; inklusiv cd med høydepunkter fra Mozarts musikk

Morten Albæk og Rasmus Hylleberg: *Generation fucked up?* (2005) – e-post-korrespondanse satt sammen til en debattbok

Sam Harris: *Letter to a Christian Nation* (2006) – en bok utformet som et åpent brev til konservative kristne og der målet er å fjerne deres fanatisme

André Gorz: *Brev til D.* (2006)

Eric Utne (red.): *Nansens siste kjærlighet: Kjærlighetsbrevene fra Fridtjof Nansen til Brenda Ueland* (2011)

Stian Kilde Aarebrot og Didrik Søderlind: *Presten og ateisten* (2015) – brevveksling mellom to med forskjellig livssyn

Brita Blomkvists antologi *Din for evig: Kjærlighetsbrev* (1994) er en samling av seksti norske kjærlighetsbrev, det eldste fra 1796

“Samlinger av de siste brev dødsdømte motstandsfolk skrev til sine nærmeste under 2. verdenskrig ble utgitt i ulike utgaver etter krigen. Første gang i 1952 av to italienske motstandskjempere, Piero Malvezzi og Giovanni Pirelli, med et utvalg fra italienske fanger. To år seinere kom de med en antologi med 270 brev fra dødsdømte av til sammen 16 ulike europeiske nasjonaliteter. Tyske, norske, franske, polske, greske, kvinner, menn, jøder, ikke-jøder, forfattere, ingeniører, soldater, husmødre, studenter, gamle, unge, den yngste bare 14 år. De var så forskjellige som europeere kan være, men med én ting felles: Deres deltakelse i motstandskampen hadde kostet dem friheten, og de visste at henrettelsen var timer

eller få dager unna. Sigurd Evensmo redigerte den norske utgaven som utkom i 1962, og skrev i forordet “at det tvers igjennom all grusomhet står et lys fra denne boka som ingen annen jeg har lest siden 1945”. [...] Noen steder finnes både dødsangst, bitterhet og bunnløs fortvilelse. Men først og fremst kjennetegnes tekstene av en forbløffende ro, en tillit til at livet ikke er levd forgjeves, og av en indikasjon på at de siste timene gjerne byr på både frigjøring og overgivelse.” (Peter Raaum i *Dagbladet* 5. april 2009 s. 60)

Den svenske forfatteren Eric Ericsons bok *Brev til samhället* (2003) består bl.a. av brev til ulike myndighetsinstanser og bedrifter, ofte med absurde forespørsler. “[E]tt lösryckt exempel ur Eric Ericsons Korrespondens [...]: “Jag har flera små möss som vill flyga i ett radiostyrt plan. Varje mus vill flyga i ca 15 minuter. Jag vill också fotografera mössen när de flyger. Jag kommer över till er 17 december. Om ni inte kan flyga mössen då så hör av er så fort som möjligt.” Detta brev har Eric skickat till en liten organisation (Hobby och Terapi) som inte sysslar med något som ens påminner om detta Ericson efterlyser. Men de svarar. Våldigt många svarar på Eric Ericsons vansinniga och, oftast, vansinnigt roliga brev. [...] det finns något hoppfullt i att han får svar på sina idiotiska frågor och märkliga önskemål. Det känns som ett litet bevis för att vårt samhälle, trots allt, fungerar. Eller, om man så vill, inte alls gör det. Ericson är inte den förste att ge ut satiriska brev. Det har gjorts förr. Från klassiska *The Henry Root Letters* över Robert Aschbergs svenska version under pseudonymen “Otto Ruben Svensson” fram till Robin Coopers geniala *The Time-waster Letters*. [...] den här gigantiska antologin ramar in av just de tossiga breven till företag, myndigheter och organisationer. För att de faktiskt svarar. Hur idiotiska Ericsons brev än må te sig så tackar någon på Findus vänligt Eric för hans fina Findus-dikt och skickar med några värdecheckar för Findus-produkter. Länstrafikens hittegodsavdelning instruerar noggrant hur blanketten bör fyllas i som svar på ett vansinnesbrev från “Torsten” i Helsingborg som har tappat sitt sinne. Artigheten är det sista som lämnar människan.” (Andres Lokko i <https://www.aftonbladet.se/kultur/article12704100.ab>; lesedato 10.01.18)

Pseudonymet Otto Ruben Svensson utga seg for å være “försäljare av damunderkläder eller om det var “korta och långa varor”. Denne Svensson skrev i alla fall brev till hög och låg, mest hög, där han erbjöd sina tjänster, ställde frågor och förde fram olika förslag. Eftersom han skrev till den typen av personer som hade någon hel- eller halvoffentlig funktion fick han oftast svar. Denna något absurda brevväxling samlades så småningom i en mycket underhållande bok. Denne mystiske Otto Ruben Svensson var ingen annan än Robert Aschberg, som ju är en välkänt kontroversiell person, hatad eller älskad. Nu har Otto Ruben Svensson fått sin efterföljare. I helgen kunde Svenska Dagbladet berätta om Eric Ericson, delägare i en reklamfirma i Stockholm. Han har roat sig, och förmodligen också mottagarna, med brev där olika mer eller mindre kuriösa förslag och förfrågningar framförs. Den märkligaste gällde frågan att få sätta upp Nürnberggrättegången som kasperteater i Haninge utanför Stockholm, för den nätta summan av nio miljoner. Ärendet hamnade till slut hos statsministern som avlog det hela, berättar Svenska

Dagbladet. Där kan man också läsa att sex svenska kommuner fått förfrågan om att inrätta ett indianreservat, bland annat Bromölla, vilket vi tidigare berättat om. Det låter som ett skämt och det är riktigt skönt att det visade sig vara just det. Humor kan ibland vara förvirrande, så och den här gången. För vår inre blick såg vi väl lite till mans hur fjäderskrudsklädda män tassade omkring i lädermockasiner längs Skräbeån. Så blir det nu inte, men det blir en bok, lovar Eric Ericson. Det var nämligen syftet med alla konstiga brev. Nu kan han ju inte gärna skicka så många flera brev eftersom han är avslöjad. Det tycks dock inte bekymra honom särskilt mycket, eftersom han redan har tillräckligt med brev och brevsvår. Tidningen berättar om flera underliga brev. Vad sägs om det här? Ett djurmatsföretag fick förfrågan om att sponsra den första radiokanalen utanför USA som vänder sig direkt till djur. Svaret blev nej. Vän av ordning kan naturligtvis irritera sig på den här typen av tilltag och tycka att det är att strö grus i maskineriet. Men så illa är det väl ändå inte? Jag misstänker att Göran Persson log en smula i smyg när han fick frågan om kasperteater och nog undrade hur tosiga människor kan bli. Fast det skulle han nog inte säga utåt. Nåväl, Bromöllas kommunalråd Åke Hammarstedt bestod provet med den äran. Svaret att Bromölla inte förfogar över den typen av mark var väl neutralt och bra. Ingen kan förargas över detta. Om kommunen inte hade svarat hade det nog väckt mera harm. Egentligen tycker jag att Eric Ericsons idé är riktigt rolig. Vill han dessutom lägga ner möda på denna brevväxling, så må det väl vara hans ensak. [...] Det är roligt med lite udda kommunala ärenden. Det tycker nog de som "drabbats" också, åtminstone så här efteråt. Bromölla kommer ju med i boken, och all reklam sägs ju vara bra reklam." (Inga-Lena Fischer i <http://www.blt.se/ledare-blt/i-otto-ruben-svenssons-efterfoljd/>; lesedato 10.01.18)

"To kvinner, den palestinske Shireen Anabtawi og den israelske Daniela Norris, ble venner da de arbeidet i Genève. Barna lekte sammen, familiene møttes ofte og vennskapet ble stadig sterkere, men da de kom hjem til Israel, kunne de ikke lenger møtes. Det er en times kjøring mellom den palestinske byen Ramallah og den israelske Tel Aviv. Men kvinnene kan ikke møtes på kafé i deres hjemland, de må skrive brev i stedet. Disse brevene er nå utgitt på engelsk i boka "Crossing Qalandiya" (Reportage Press). [...] - Det eneste som kan hjelpe er dialog, og uansett hva som skjer så kommer vår dialog til å fortsette, svarte Daniela Norris." (Dagbladet 23. november 2010 s. 60)

Lene Asks tegneseriebok *Kjære Rikard* (2014) er basert på "en sterk historie Lene Ask har kommet over i Misjonsarkivet i Stavanger. Blant brev og gamle dokumenter fant hun brevvekslingen mellom lille Rikard og faren, som var misjonær på Madagaskar. Etter at Rikards mor døde i 1891, ble han og to eldre søsken satt på misjonsbarnehjemmet Solbakken mens faren giftet seg på nytt og dro tilbake. Da var Rikard åtte. Ti år skulle gå før far og barn så hverandre igjen, i mellomtida sendte de hverandre brev, men ikke alltid like hyppig som faren skulle ønske. [...] Det er disse brevene som utgjør teksten i boka, og Ask har bevart håndskriften. Det er interessant å se Rikards skrift, og hvordan den utvikler seg, og håndskriften gir en veldig autentisk følelse [...] Et lite tillegg bakerst hvor den stod

i blokkbokstaver hadde vært kjærkomment. [...] Blyanttegningene er duse og realistiske, som falmede fotografier, og bildene viser ofte noe helt annet enn teksten. Dette er en god måte å utfylle de subjektive brevene på, spesielt Rikards knappe setninger overlater mye til fantasien. [...] Ask har også tro nok på historien til å ikke overdrive dette sentimentale og tragiske, hun tegner en aktiv gutt, en ofte rampete gutt, og lar sorgen hvile i blikket hans og ikke i rennende tårer.” (Dagbladet 26. juli 2014 s. 61)

Jean Richardson og Mike Dodds *Her Kafka og dukken som forsvant* (på norsk 1994) er en bildebok for barn. Lille Harriet mister dukken Lottie, men familievennen Franz Kafka trøster henne med at dukken sikkert bare har reist en tur ut i verden. Senere sender Kafka i utlandet brev til Harriet der han skriver som om han var dukken. Brevene er “gjenskapt” i bildeboka, brev som mange steder har små tegninger i stedet for ord. Boka er basert på en virkelig hendelse i Kafkas liv. Den amerikanske forfatteren Mary Ann Schaffers roman *The Guernsey Literary and Potato Peel Pie Society* (2008) består blant annet av brev mellom en forfatter og en grisebonde.

Den sveitsiske forfatteren Christian Kracht sin roman *Imperium* (2012) “så ut til å være både en eventyrroman av den gamle sorten og en pastisj der en tapt tid ble pustet liv i med akkurat nok postmoderne ambivalens og humor. [...] Her hadde man også en tysker som reiste kloden rundt på jakt etter sannheten og et bedre liv for menneskene. Alt var godt i det tyske litterære riket helt til journalisten og forfatteren Georg Diez over fire sider i *Der Spiegel* (“Die Methode Kracht”, 13. februar) kunne fortelle at Krachts roman slett ikke er noe av det ovennevnte. Hvis man leser litt grundigere, vil man se at *Imperium* er gjennomsyret av et rasistisk verdenssyn, og hvis man tar de tidligere romanene med i betraktningen, vil det også bli klart at det totalitære og det menneskeforaktende er Krachts egentlige forehavende. Kjernen i de skjønne prosakomposisjonene er nihilisme, og Kracht er en “dørvokter for høyresiden” [...] I sitt første innlegg brukte Diez mye plass på utgivelsen *Five Years* fra 2011, en epostutveksling mellom Kracht og amerikaneren David Woodard som handler om den forfalne, protofascistiske bosetningen Nueva Germania i Paraguays jungel. [...] “Epostutvekslingen fungerer som djevelens Julekalender”, skriver Diez. “Bak nesten hver eneste luke man åpner, bak nesten hvert navn de begge nevner, dukker det opp satanistiske, antisemittiske, høyreradikale tanker.” Det er åpenbart et ironisk spill av noe slag, i hvert fall fra Krachts side. Men hvorfor skal jeg spille med, spør Diez, hvis jeg synes spillet er dumt og potensielt farlig? Og hva skiller egentlig spillet i *Five Years* fra spillet i *Imperium*? Svært lite, skal vi tro Diez.” (*Morgenbladet* 2.–8. mars 2012 s. 38)

Helse- og omsorgsminister Ansgar Gabrielsen (som gikk av som minister i 2005) fikk store mengder brev til sitt kontor mens han satt i Bondeviks regjering. I 2007 ga Gyldendal ut boka *Brev til en minister: Historier om psykisk helse og rus skrevet til Ansgar Gabrielsen*, som er et utvalg (redigert av Tor Øystein Vaaland) fra de over 1000 brevene fra psykisk syke, rusmisbrukere og deres familie og andre

pårørende som ministeren mottok. “Takket være støtte fra bl.a. Helse- og omsorgsdepartementet er boka trykket i over 200 000 eksemplarer. De skal sendes ut og bli tilgjengelig for alle som arbeider både på sykehusene og i de kommunale helsetjenestene.” (*Dagbladet* 13. desember 2007 s. 2)

Den franske forfatteren Michel Houellebecq og den franske filosofen Bernard-Henri Lévy ga sammen ut boka *Folkefiender* (2008), med 28 brev som de skrev til hverandre i løpet av et halvt år. Boka fikk publisitet i Frankrike gjennom at forfatterens navn først ble holdt hemmelig.

En spesiell type brev er Gisela von Arnims *Eventyrbrev til Achim*, illustrerte brev med eventyr skrevet midt på 1800-tallet til forfatterens nevø.

Et hyrdebrev er et slags rundskriv-brev fra en biskop til de prestene han/hun har ansvar for, eventuelt også sendt til menighetene (leses opp av presten fra prekestolen). En annen spesiell undersjanger av brev er såkalte himmelbrev. I år 584 skal Jesus ha skrevet et brev som han sendte til jorda. Brevet skal ha blitt skrevet med gullbokstaver, og budskapet var bl.a. at hviledagen skulle holdes hellig. Brevet skal etter hvert ha blitt skrevet av fordi det lovet lykke og velsignelse til de som eide en kopi. Himmelbrev i ulike versjoner ble oppbevart som amuletter, og fikk etter hvert stor utbredelse. (I samlingene på Aust-Agder kulturhistoriske senter fantes i 2008 seks eksemplere på himmelbrev, ett av dem trykt i København i 1770.)

“Himmelbrev” er trykte eller skrevne brev “som angivelig skal være skrevet av Gud, og som er falt ned fra himmelen eller sendt med en engel. De opptrer vanligvis som ettbladtrykk og deles i to typer: Den første, bud- og amulettypen, legger vekt på fromhet og overholdelse av budene (spesielt helligdagen). Den andre lover beskyttelse mot brann, ulykker, sykdom osv. Man kjenner en form allerede fra det gamle Egypt, men den store utbredelsen kom med kristendommen. Etter at boktrykkerkunsten kom, ble det en virkelig massespredning over hele Europa. I Skandinavia var de utbredt helt opp til vårt århundre. Som kistebrevene [skrevet på innsiden av kistelokk] ble de ofte anvendt som dekorasjon. Så sent som under 1. verdenskrig brukte mange soldater himmelbrev som amuletter.” (Davidsen 1995 s. 142)

Himmelbrev har også fungert som en diktsjanger, der en lyrisk tekst retter seg til en bestemt person. Knut Hamsun skrev diktet “Himmelbrev til Byron” (1904), og Håvard Rem har et “Himmelbrev til Hamsun” i diktsamlingen *Galgeland* (1991).

Kjedebrev spres på papir og som e-post. Et kjedebrev skrevet på norsk som sirkulerte så sent som i 2010, inneholdt blant annet disse formuleringene: “Dette brevet er sendt til deg for å bringe deg lykke. Avsenderen oversender deg positiv energi som er knyttet til en gledesopplevelse. Denne forbindelsen av mental kraft har effekt!! Tar du energien i brevet til deg og sender den videre med de samme gode intensjonene, får du en erfaring av universets grunnleggende lover; som du

sår, høster du. Dette er faktisk ingen spøk. Hvis du videresender brevet innen fire dager etter at du har mottatt det, kommer hellet til deg innen kort tid. [...] Ikke behold brevet, men ta kopi og send det videre innen 96 timer til 20 mennesker du tror kan trenge litt glede. [...] Kjeden ble startet av en Sør-Afrikansk [sic] misjonær i Venezuela, Saul Anthony de Group, og brevet har nå gått jorden rundt hele 9 ganger. Nå er turen kommet til deg! [...] Constantina Diax mottok brevet i 1953 og noen dager senere vant hun i lotteri. Carlo Dedit mottok brevet, men glemte å sende det videre. Han mistet jobben sin! Da han litt senere fant igjen brevet, kopierte han det opp og sendte ut kopiene. Noen dager senere hadde han fått en ny – og bedre! – jobb.” Nederst i brevet var det åpen plass der mottakeren skulle skrive når hun/han hadde mottatt brevet og videresendt det.

Jean Ranson levde i Frankrike på 1700-tallet. Han “was a merchant from La Rochelle [...] and an impassioned Rousseauist. Ranson did not merely read Rousseau and weep: he incorporated Rousseau’s ideas in the fabric of his life as he set up business, fell in love, married, and raised his children. [...] Rousseau had received a flood of letters from readers like Ranson after the publication of *La Nouvelle Héloïse*. It was, I believe, the first tidal wave of fan mail in the history of literature, although [Samuel] Richardson had already produced some impressive ripples in England.” (Robert Darnton i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 23)

“The correspondence of Richardson is laden with the accounts of readers, such as Colley Cibber and Lady Dorothy Bradshaigh, who delighted in displaying before the author the effects that his novels had had upon their bodies. The poet and memoirist Lætitia Pilkington relished writing to Richardson to convey the distress she saw Cibber suffering when he heard that Clarissa’s story [i *Clarissa: Or The History of a Young Lady*, 1747] would end with her rape and death. Cibber raved, she reported; she ‘never saw passion higher wrought than his’ (29 June 1745, *Correspondence of Samuel Richardson*, ed. Barbauld, vol. II, p. 528). Cibber’s distress was the delight of Pilkington, who records her arousal at the sight of such virtue on display: ‘I can scarcely, Sir, express the pleasure I received from the dear gentleman’s warmth, nay heat, on this occasion; as it chewed me at once both the virtue of his own heart, and the power of the writer, who could so melt, engage, and fire it’ (vol. II, pp.129-30). Dorothy Bradshaigh told Richardson that she had ‘shed a pint of tears’ over Clarissa, and she insisted that ‘Had you seen me, I surely should have moved your pity’ (6 January 1749, vol. IV, p. 240). Such readers dramatise the effects of fiction upon their bodies, and their reports of these effects mingle flattery of the author with a pleasure in their own sensitive receptivity. [...] these readers employed an image of the body moved by reading as a trope in polite social exchange.” (Goring 2005 s. 165)

Den amerikanske forfatteren Susan Warners roman *The Wide, Wide World* (1850) ble en bestselger, og Warner fikk mange fanbrev fra sine lesere. En del av disse brevene er bevart. “On March 1, 1852, a man signing himself “Alice’s Admirer” wrote a fan letter to Susan Warner about her novel *The Wide, Wide World*,

published a little over a year earlier in December 1850. His written reactions to Warner's novel cover some fourteen pages and are as wide-ranging as they are long-winded. He took exception to Warner's unfavorable descriptions of the heroine Ellen Montgomery's Scottish relatives, for he himself was a "Scotchman"; referred by page and volume to one of his favorite scenes; confessed that he could not read the words describing the death of the beloved character Alice Humphreys for the tears that interrupted his sight; and jokingly described his frustrated matrimonial intentions for Alice, who is not only dead, but also, alas, fictional." (Jennifer L. Brady i <http://www.common-place.org/vol-12/no-01/brady/>; lesedato 19.06.13)

Disse fanbrevene til Susan Warner inneholder vanligvis lovprising, og deres "exhilarating combination of compulsion, passion, earnestness, and idiosyncrasy makes them not only wholly entertaining, but also quite useful. Warner's fan letters can tell us why readers [...] devoured *The Wide, Wide World*, why they formed deep emotional bonds with characters whom they knew to be fictional, and why they chose to bare their souls in letters to a writer whom they would never meet. [...] Warner's first novel is a hefty two-volume work that chronicles the tears, travails, and occasional triumphs of the girl heroine Ellen Montgomery. It tells what was a conventional story for that time – a young girl faces a number of hardships, sometimes big but often woefully small, and learns slowly but surely to submit her will to that of God and his male representatives here on earth. Like the heroines of so many other sentimental novels, Ellen Montgomery is a prolific crier – on average, her tears flow about once every two-and-a-half pages all the way through a 570-page novel – and her readers were expected to cry along with her. [...] The more than sixty surviving fan letters written to Susan Warner and her younger sister Anna, who was also a writer, are quite soggy, rife with descriptions of tears, whimpers, and weeping." (Jennifer L. Brady i <http://www.common-place.org/vol-12/no-01/brady/>; lesedato 19.06.13)

"Warner's readers in the 1800s wanted to know whether and when a sequel to a favorite book was forthcoming, whether a particular novel was founded on facts, how to succeed in writing a novel, and if Warner would be so kind as to respond, preferably with an autograph or photograph. Some readers quoted favorite lines back to Warner, with one reader going so far as to compose a full-length poem around a refrain in Warner's second novel, *Queechy* (1852). Many readers described how Warner's books kept a hold on them long after they put them down: readers wrote anywhere from a few minutes to twenty-four years after reading *The Wide, Wide World* and often described multiple re-readings, with one reader writing that she'd read it three times alone and three times aloud in less than a year." (Jennifer L. Brady i <http://www.common-place.org/vol-12/no-01/brady/>; lesedato 19.06.13)

"[T]he fan letter gained its value precisely because it was an amateur's genre, a mode aside from professional, more public commendation. The fan letter instead

served as a place for making personal confessions, for adding more capital to an already significant emotional investment, for claiming and trying to prolong connection, for taking liberties. Many of these letters spoke less of liberty than of constraint when readers addressed the question of why they were writing to Warner. Alice's Admirer [en mannlig brevskriver som ikke oppga sitt egentlige navn], by way of introduction, said he just couldn't help expressing the great pleasure he felt in reading *The Wide, Wide World*. Other readers began their fan letters by arguing that they couldn't help but write: one simply could not refrain from offering her thanks, another wrote that "impulse has overcome all prudence," still another called "the desire to write ... too strong to be resisted." (Jennifer L. Brady i <http://www.common-place.org/vol-12/no-01/brady/>; lesedato 19.06.13)

Den tyske 1800-tallsforfatteren Karl Mays spenningslitteratur ble enormt populær i hjemlandet. May korresponderte med mange av sine lesere, og ba i sine egne brev til sine lesere og beundrere om fotografier av dem. Disse bildene samlet han i omfangsrike "leseralbum" (Grimm og Schärf 2008 s. 64).

Den britiske forfatteren Arthur Conan Doyle diktet opp den geniale detektiven Sherlock Holmes og hans hjem i Baker Street 221B. Men noen lesere trodde Holmes var en reell person, og sendte brev til denne adressen. Det var søknader om å få være detektivens tjener, og brev med bønn om hjelp til å løse kriminalsaker. En kvinne skrev til og med for å spørre Holmes om råd til å kurere sin syke katt (Oudin 1997 s. 30-31). Noen ønsket hjelp med personlige problemer, fra å ha mistet sin klokke til å hanskas med en utro ektefelle. Conan Doyle fikk dessuten et brev rettet til seg selv, underskrevet Sherlock Holmes (Oudin 1997 s. 33).

André Bjerke var "sammen med Harald Tusberg hjernen bak TV-serien *Streiftog i grenseland* (1972). Serien hadde som mål å undersøke okkulte og paranormale fenomener og nådde mange seere, noe en stor bunke fan-post i arkivet [i Nasjonalbiblioteket] vitner om." (*Aftenpostens* magasin *Historie* nr. 3 i 2018 s. 67)

"Gjennom skrivingen er jeg kommet i kontakt med andre som har opplevd overnaturlige ting. Jeg har fått 60 tusen brev." (forfatter Margit Sandemo i *Dagbladets Magasinet* 23. mai 2015 s. 39)

Etter at Lars Amund Vaage ga ut romanen *Syngja* (2012), som er en fars fortelling om sin autistiske datter og basert på hans egen familiesituasjon, fortalte han i et intervju at han hadde mottatt mange e-poster og håndskrevne brev: "Jeg følte at jeg risikerte mye ved å skrive dette, det var en slags ekstremsport. Nå skriver folk til meg om sine erfaringer. Det er en fantastisk effekt. Jeg har skrevet dette – og nå har det åpnet for nye fortellinger som kommer tilbake til meg. Det må være den optimale forfattererfaringen." (*Klassekampens* bokmagasin 16. februar 2013 s. 4)

Den tyske regissøren Fritz Lang, som blant annet skapte *Metropolis* (1927) og *M* (1931), fortalte at da han i 1930 arbeidet med *M* og en annonse i pressen opplyste at

filmens arbeidstittel var *Mordere blant oss*, fikk han straks mange trusselbrev (Ethis 2013 s. 55-56).

Amerikaneren Ruth Franklin skrev i 2015, i forbindelse med hennes biografiske arbeid om den amerikanske forfatteren Shirley Jackson (særlig kjent for novellen "The Lottery", 1948): "Last spring, during an ordinary day of research in Shirley Jackson's archive at the Library of Congress, I came upon a file containing about a dozen long, chatty, intelligent letters from a woman I'll call Anne. A housewife in Baltimore (my hometown), Anne sent Shirley a fan letter after reading an essay she had written about the Oz books, and an intense correspondence ensued: a letter every month or so for about a year, from December 1959 to January 1961. Shirley rarely saved drafts of her letters, but from Anne's responses I had a sense of what she must have written: there were stories of family life (both women had four children), recipes, and much talk about books: fantasy and science fiction (Tolkien), poetry (Dylan Thomas), children's literature (Oz, the Moomintroll series, E. Nesbit). There were also details about *We Have Always Lived in the Castle*, which Shirley began writing around the same time as the correspondence started. Poignantly, Anne wrote of her own struggle to write and her desire to carve out space for herself amid her obligations to her kids and her husband." (<http://tinyletter.com/ruthfranklin/letters/the-letters-in-the-barn>; lesedato 06.08.15) Senere har Jacksons brev til Anne blitt funnet.

Etter at Eva Ramm hadde publisert romanen *Støv på hjernen* (1958) fikk hun "takkebrev fra menn som blåste i stivede gardiner, og som mente kona var besatt av hjemmets plikter." (*Dagbladet* 9. november 2008 s. 34-35)

Den franske, svært populære føljetongforfatteren Eugène Sue fikk hundrevis av brev fra mennesker som ba om råd og hjelp (Guise og Neuschäfer 1986 s. 109). Den fransk forfatteren Marcel Proust klaget over å måtte svare på 800 brev etter at han fikk Goncourt-prisen. Den franske 1900-tallsforfatteren Guy des Cars fikk en stor mengde brev fra kvinnelige lesere etter hver av sine romaner. Da han i en bøkene hadde omtalt skjønnhetsoperasjoner, fikk han mange brev angående dette (Olivier-Martin 1980 s. 258). Den franske forfatteren Jean Carrière, som fikk Goncourt-prisen i 1972, fikk "femti kilo med brev" (Carrière sitert fra Heinich 1999 s. 9) etter pristildelingen. Etter publisering av romanen *Rosens navn* (1980, på norsk 1984) fikk italieneren Umberto Eco så mange leserbrev at han valgte å gi ut en tekst kalt *Etterskrift til Rosens navn* (1983), der han kom med svar og forklaringer på mye av det han hadde blitt spurt om angående romanen. Den franske forfatteren Claude Simon, som fikk Nobelprisen litteratur i 1985, kalte postmannen for "Nobels martyr" (Heinich 1999 s. 244)

Den australske forfatteren Katharina Susannah Prichards roman *Coonardoo* (1929) handler blant annet om et kjærlighetsforhold mellom den hvite mannen Hughie og den aboriginiske unge kvinnen Coonardoo. Romanen sjokkerte mange australiere da den kom ut. "Prichard first published the book in serial form in the *Bulletin*, under

the name of Jim Ashburton. You can imagine the impact this must have had, given the state of literature at the time. It was the first book of this period to capture the deep-seated prejudice of white Australia through an exposé of interracial sexuality. People were shocked to the core; the *Bulletin* received hundreds of letters of protest.” (Jacqueline Wright i <https://griffithreview.com/coonardoo-katharine-susannah-prichard/>; lesedato 10.10.19)

Karin Fossum solgte lite i begynnelsen av sitt forfatterskap og ble knapt lagt merke til. “Men jeg fikk et leserbrev fra et ektepar som var blitt veldig beveget. Det ene brevet var nok til at jeg fortsatte å skrive.” (Fossum i *Dagbladet* 25. oktober 2007)

Forskeren Bruno Bellotto har delt brev som sendes til en forfatter inn i tre kategorier: (1) brev som gjelder leseres fascinasjon for forfatteren som person og hans/hennes bøker, (2) brev som handler om problemer og ulykke, og som slutter med en bønn om hjelp, og (3) brev som tar opp sosiale problemer og annen tematikk fra forfatterens litteratur (i Guise og Neuschäfer 1986 s. 130).

Astrid Lindgren og Sara Schwardts *Brevene dine legger jeg under madrassen: En brevveksling 1971-2002* (på norsk 2015) inneholder brev fra tretti års brevveksling. “Da tolvåringen Sara første gang skriver til Astrid Lindgren, er hun desperat. Hun MÅ ha en filmrolle og håper Lindgren kan hjelpe. Resten av brevet rakker hun ned på Pippi-filmene og de skrale skuespillerne. Brevet avsluttes med at hun er en “meget ensom jente”. Svaret fra Lindgren er det eneste utelatte brevet i korrespondansen som gikk over tretti år, og som nå er samlet i “Brevene dine legger jeg under madrassen”. Hele åtti brev går mellom Sara og Lindgren, og gir et unikt og åpenhjertig innblikk i et forfatterliv og to menneskeliv. Lite er strøket fra de opprinnelige brevene, bare noen få av Saras meninger om folk. Brevet fra Lindgren som mangler, rev Sara i stykker, men vi får et inntrykk av det gjennom senere brev. Lindgren må ha vært røff: “Det verste av alt er det siste du skrev om at jeg kunne regne ut hvorfor jeg var ensom”, skriver Sara. Siden blir tonen mellom dem mykere. Sara er en bråmoden tenåring som skriver lidenskapelige, selvutleverende brev. Smått og stort i livet hennes behandles med samme hete temperament. Skoletrøtthet og et trøblete hjem preger. Selvhat og sårbarhet siver ut i de karismatiske brevene. Sara treffer noe i Lindgren, som svarte alle som skrev til henne. De fikk ett brev, Sara fikk mange. Kanskje gjenkjente Lindgren det utsatte og ensomme barnet – denne skikkelsen som er så viktig i bøkene hennes. Lindgren tar Sara på største alvor, enten jenta skriver om skuespillerambisjoner eller tiden på psykiatrisk. Brevene viser en sindig Lindgren som trøster, motiverer og utvider Saras perspektiv på livet. Bare én gang blir også Lindgren sterkt emosjonell. Det er når Sara forteller om julingen hun får av faren, uten at moren griper inn: “Hvis noen mann på jorden hadde gått løs på mine barn, ville jeg drept ham tror jeg”, skriver Lindgren.” (*Dagbladet* 2. mai 2015 s. 52) De to møttes aldri fysisk, ansikt til ansikt.

“The recently opened Stanley Kubrick Archive at the University of the Arts London contains the filmmaker’s vast personal collection of material relating to his work. While the process of cataloguing is still going on, students and scholars have already generously been given access to some of the papers and artefacts making up the collection. Among the items are five boxes of so-called ‘fan letters’, mostly addressed to Kubrick. I looked through three of the five boxes, which contain hundreds of letters dated from 1968 onwards (and I expect the other two boxes to contain more of the same). The majority of these letters are responses to *2001: A Space Odyssey*, mostly written soon after the film’s release; however, a substantial number of these letters on *2001* were written years – in a few cases as much as a decade – later. The second largest group of letters is responding to the release of *A Clockwork Orange* in 1971 and 1972; quite a few of these reference the writer’s previous viewing of *2001*. Quite possibly, there is enough material here to chart responses to *2001* across the whole decade after its release” (Peter Krämer i <http://www.participations.org/Volume%206/Issue%202/special/kramer.htm>; lesedato 03.06.14).

Brevene som Kubrick mottok etter *2001: A Space Odyssey* “vary in length from a few lines to several pages, and letter writers include pre-teen children as well as youths and adults, men as well as women, regular cinemagoers as well as a few fellow film professionals, Americans as well as a few people from other countries (mostly, it would seem, from the UK, where Kubrick had mainly been working and living since the early 1960s). A substantial number of correspondents had artistic or professional objectives of some kind. These included young people asking Kubrick for advice and support for the amateur film projects they were working on; in some cases these projects had been directly inspired by *2001*. There also were people working in the film industry who – impressed by his films – offered their services to Kubrick, and film fans who had no professional experience but wanted to work for Kubrick nonetheless. Another group of letter writers was primarily concerned with getting a signed picture or a prop from *2001*. However, most correspondents had no such ulterior motives, but simply wanted to articulate their observations, opinions, feelings and ideas about Kubrick’s work. These are the letters which the following discussion is mainly based upon. [...] It is worth noting how unusual it is that so many people wrote to the filmmaker behind a big Hollywood blockbuster. *2001* was obviously widely understood not so much as a product of Hollywood but as the personal creation of this one man.” (Peter Krämer i <http://www.participations.org/Volume%206/Issue%202/special/kramer.htm>; lesedato 03.06.14)

“One letter writer takes a humorous approach to the issue of authorship: ‘The only possible human excuse I could think of is that your film was actually directed by HAL 9000 [en datamaskin i filmen]. However, I am convinced that “he” would have done much better.’ Letter dated 7 November 1968, Buenos Aires. [...] Another letter writer rejected critical opinion because in her eyes it was far too positive: ‘Cue magazine said it [*2001*] was mentally stimulating and brilliantly conceived, but that doesn’t tell us very much. Perhaps the critic himself didn’t

understand the picture, so he wrote nothing of real value to read.’ Letter dated 9 June 1968, College Point, New York [...] Kubrick made considerable efforts to deal with these letters. At the very least, he seems to have instructed his assistant to send form letters thanking the writers for their comments. As there were two or three different form letters to choose from, it is likely that Kubrick did in fact read all his correspondence and selected the appropriate response which was then processed by his assistant. In quite a few instances, Kubrick himself composed a brief note or even a substantial letter in response to the mail he received.” (Peter Krämer i <http://www.participations.org/Volume%206/Issue%202/special/kramer.htm>; lesedato 03.06.14)

Den chilenske forfatteren Isabel Allende har et hus med “et bønnerom for datteren Paula. Hun fikk den sjeldne og arvelige hudsykdommen porfyri 27 år gammel, falt i koma og døde i 1992. Som terapi skrev moren boka “Paula”. [...] - Jeg har brev fra leger som sier de aldri mer kan se pasientene sine på samme måte etter “Paula”. Jeg har brev fra unge kvinner som ikke har lidd noe stort tap, men som føler seg ensomme og uten noen sterk familietilknytning. Og jeg får brev fra mødre som har mistet barn, den eldste og mest utbredte sorg i menneskeheten. Det er bare de heldigste som opplever å se alle barna bli voksne.” (*Dagbladets Magasinet* 13. september 2008 s. 46-47)

En person som ustanselig sender leserbrev til en avis om smått og stort har spøkefullt blitt kalt en “leserbrev-terrorist” (*Aftenposten* 2. september 1995 s. 37).

TV-selskaper får tilsendt store mengder brev som har med TV-programmer å gjøre. Noen TV-programmer “are experienced as dialogues and the writing of letters appears as a ‘natural’ opportunity to continue the ‘conversation’ [...] many letters are explicitly written as contributions to the continuation of the interactions and conversation begun in the programmes.” (Charlton og Bachmair 1990 s. 189)

Den britiske kronprinsen Charles “har vært kontroversiell lenge, og til uka skal høyesterett avgjøre om 27 hemmelige brev Charles har sendt til diverse statsråder, skal offentliggjøres. Hvis brevene viser seg å være sendt av en tronarving som er uenig med og vil påvirke en demokratisk valgt regjering, er det en utfordring for det konstitusjonelle monarkiet.” (*Dagbladet* 24. november 2014 s. 2)

Danske Karina Pedersens *Helt ude i Hampen: Mails fra underklassen* (2016) er “en samling mails, som Karina Pedersen har sendt til en veninde over en årrække. De 95 mails er dels en beskrivelse af, hvordan mennesker lever i det Underdanmark, som forfatteren er opvokset i, men er især en beskrivelse af hvordan Karina Pedersens mor og to brødre lever deres liv, eller rettere hvordan disse mennesker helt bevidst udnytter systemet så de kan slippe for at gå på arbejde og i stedet snable penge fra kommunekassen. Det er også en fortælling om, hvordan nogle forældre vanrøgter deres børn og om hvordan uheldige mønstre ofte har tendens til at gentage sig selv generation efter generation.” (<http://www.litteratursiden.dk/>

anmeldelser/helt-ude-i-hampen-mails-fra-underklassen-af-karina-pedersen;
lesedato 19.05.17)

Anne Marie Waage og Kari Mathilde Bakke ga i 2016 ut *12 brev*. “I 1947 måtte tobarnsmoren Ester Haavik Fiskaaen sone en ubetinget fengselsdom ved Bredtveit fengsel for aktivt medlemskap i Nasjonal Samling under 2.verdenskrig. Hjemme på Karmøy i Rogaland satt to døtre på ni og seks år og lengtet etter sin mor. I løpet av de fem månedene moren satt i fengsel, skrev døtrene til sammen 12 brev til henne. *12 brev* tar for seg brevvekslingen mellom mor og døtre for 70 år siden. I boken forteller Anne Marie Waage og Kari Mathilde Bakke om sine opplevelser som NS-barn i årene etter 2.verdenskrig.” (<http://www.norli.no/>; lesedato 24.01.17)

Et brev kan inneholde eller fungere som en ønskeliste: “Mengder av brev kommer til julenissehuset i Drøbak. Nå er noen av dem samlet i Birger Sivertsens [...] nye bok, “Brev til julenissen”. [...] “Kjære Julenissen. Jeg håper du har det fint på Nordpolen. Går det bra med reinsdyra? Jeg heter Kjersti, er 13 år og har full tro på deg! Til jul ønsker jeg meg DVD spiller, stall til hesten, hund, katt, moped, minst 2000 kroner, TV på rommet mitt og ny seng”. [...] På seks år har Sivertsen gått igjennom 40 000 brev som er sendt fra barn og voksne verden over, til Julenissen i Drøbak. Det har vært variert lesning, forteller forfatteren. - Noen skriver og spør om julenissen kan bytte ut stefaren, for de liker ham ikke. Noen barn skriver at de er blitt mishandlet og ber om hjelp. Andre, gjerne fra India, ønsker seg et par sko av Julenissen, sier Sivertsen. - Men norske barn spør om minst 15 ting samtidig. De kan sende inn lange ruller med lister av ting. Én har sendt inn en hel katalog og krysset av hele sider med saker han ville ha, fortsetter han. At norske barn overlesser julenissen med ønsker som oftest er av materiell art, gjør Sivertsen bekymret for mentaliteten blant norske barn. - Norske barn er desidert aller mest bortskjemt i hele verden. Det er det ingen som helst tvil om, sier han.” (*Dagbladet* 6. november 2010 s. 20)

Ketil Bjørnstads bok *Drømmemesteren Bendik Riis: En livshistorie* (2011) er “formet som et langt brev til Bendik Riis. Hvor heldig er dette valget? Brevet er adressert til en som ikke kan lese det. Bjørnstad begrunner det med at Riis skrev så mange brev han ikke fikk svar på, nå skulle han endelig få et langt brev tilbake. En smakebit fra side 46: “Alt jeg skriver om i denne boken, er jo ting du ønsket å fortelle om. Og best fortalte du om det i dine bilder. Men når jeg leser det du skriver, blir jeg rørt, fordi det er så direkte, så åpent og billedlig, det også, og fordi du skriver så lineært.” [...] [Bjørnstad] har ikke skrevet noe han ikke ville ha kunnet lese opp for Bendik Riis, forsikrer han.” (Espen Søybye i *Dagbladet* 13. oktober 2011 s. 60-61)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>